

De beleidsmaker als de Dodo in Wonderland

Bart Jansen

Alice belandde in de zee van haar eigen tranen, alwaar ze een zonderling dierengezelschap aantrof. Ze nam de leiding en tezamen zwommen ze naar de kant. Om ervoor te zorgen dat iedereen weer droog werd, droeg de Muis een droog verhaal voor over Willem de Veroveraar. Droger werden ze er echter niet van. De Dodo stelde voor een verkiezingswedstrijd te houden om het prangende probleem op het lossen. Ze begon niet met aftellen, ze holden maar wat, soms stopten ze als ze geen zin hadden... Het was niet

gemakkelijk te achterhalen wanneer de verkiezingswedstrijd klaar was. Toen ze ongeveer een half uur hadden gehold en droog waren geworden, riep de Dodo plots: “De wedstrijd is afgelopen” en ze gingen allemaal hijgend om haar heen staan en vroegen “Wie heeft gewonnen?”. ([Carroll 1865](#))

Surreële veiligheidscultuur

Volgens een psychoanalytische beschouwing van het verhaal *Alice in Wonderland* is Alice zich steeds aan het verbazen over de onbegrijpelijke en onbereikbare keuzewereld van volwassenen. ([Hunt 2005](#)) Alice belandde in de zee van haar eigen tranen en werd nat. Het is een aardige metafoor voor de naar zichzelf

verwijzende veiligheidscultuur, waarin oplossingen worden bedacht voor door zichzelf gevoede problemen. In dit korte bestek behandel ik de absurditeit van de veiligheidsparadox in relatie tot de irrationele oplossing van de Dodo: de *Caucus Race*.

De Britse socioloog David Garland meent dat een aanzienlijk gedeelte van de westerse maatschappijen zich laat duiden als een *culture of control*. Er is een zogenoemde *veiligheidscultuur* waarin populistische sentimenten domineren. ([Garland 2001](#)) Het strafrecht heeft in die veiligheidscultuur een sterk controlekarakter en wordt gezien als een middel om veiligheidsrisico's te beheersen met eigen “procedures, analyses en reflecties, berekeningen, en tactieken”. ([Foucault 2009](#)) Het gaat in een dergelijke samenleving niet om de zoektocht naar de oorzaken van crimineel gedrag en het verbeteren van de situaties van mensen met een achtergestelde positie in de maatschappij, als wel om het bezweren van gevaarlijke componenten uit de samenleving. Er zijn twee kenmerken in die samenleving te ontwaren.

Uit de schaduw van de redelijkheid

In de eerste plaats is daar het *ressentiment* tegen de generatie uit de zestigerjaren die de beschaving zagezegd te grabbel gooide. Er groeide een succesvol populisme uit met een nieuws volks elan. De elites kooiden zich in hun ivoren toren en vertelden het volk wat ze moesten doen. Het betreft een sterk anti-elitair sentiment; wars van politiek, moeten ook de vertegenwoordigers van dit ressentiment echter toegeven dat voor concrete oplossingen politieke besluitvorming nodig is. Het ressentiment liep uit op een schreeuw voor meer inspraak, directe democratie, en het aanroepen van *het volk*, de gelijksoortige historie en normen en waarden die kenmerkend zouden zijn voor de nationale identiteit. Het gaat gepaard met negatieve gevoelens en schijnzekerheden in een onvoorspelbare wereld. Wel mag gezegd worden dat het een warm element betreft binnen het koude marktdenken. De tegenstrijdigheid in de wil van het volk, de *voxpop*, is hier echter dat er weliswaar uit naam van het volk gesproken wordt, terwijl hele delen van het volk worden buitengesloten.

Een tweede element is het *punitieve populisme*, waarin tucht, orde, strengere straffen, selectieve uitsluiting van buitenstaanders, criminalisering en herdefiniëring van de gevangenisfunctie centraal stonden. ([Van der Woude 2010](#)) Ook hier bestaat weer een tegenstrijdigheid. Het beleid wordt geventileerd als rationeel, maar is veelal gebaseerd op irrationele emoties en wordt ten uitvoering gebracht met ingrepen die niet werken of achteraf ineffectief bleken. ([Schuilenburg & Van Swaaningen 2013](#))

De schijnzekerheid dat de overheid veiligheid absoluut kan garanderen kan er echter toe leiden dat burgerrechten worden beperkt. Er worden maatregelen genomen, zonder te weten of het gevaar zich ooit zal manifesteren. Socioloog Ulrich Beck ziet dat de keerzijde van de medaille naar de realiteit toedraait; dierbare waarden moeten worden geofferd. Omdat de angst voor terrorisme hevig is, worden allerlei privacy en vrijheid beperkende maatregelen doorgevoerd. ([Beck 2006](#)) Volgens Beck zijn deze oplossingen niet effectief om terrorisme te beteugelen. Beck meent dat dit soort risico's niet of haast niet in te schatten of te voorspellen zijn. Ze zijn kortom niet controleerbaar. Veeleer zou men de voedingsbodem voor terrorisme dienen te bestrijden, in plaats van voortdurend privacy en veiligheid tegen elkaar op te laten bidden in een *trade-off*. ([Beck 2002](#))

Absurditeit in oplossingen

Het natheidsprobleem van de dieren en Alice in het moderne sprookje werd rigoureus opgelost met een chaotische verkiezingswedstrijd, de *Caucus Race*, zonder wezenlijk begin of end. Iedereen werd gedwongen mee te doen aan deze wedstrijd zonder spelregels. Er moest worden verkozen, er moest een daad worden gesteld die niet gehinderd werd door enige vorm van redelijkheid. Middels de verkiezingswedstrijd werd gezorgd voor een tijdelijke legitimatie van de oplossing. Iedereen deed mee, kon worden verkozen en had derhalve wat te winnen. Deze hele aanwezige gemeenschap werd met de vreemde oplossing dan ook aangeropen. De Dodo sprak immers haar laatste woorden: “everybody has won, and all must have prizes.” ([Carroll 1865](#)) Iedereen wint, dus eigenlijk niemand. Oplossingen die ons tijdelijk een goed gevoel verschaffen moeten niet onttrokken worden aan effectiviteits- en wenselijkheidscontrole. We mogen van onze beleidsmakers (toch zeker af en toe) een rationele, kritische retrospectie verwachten op hun soms absurde of surreële veiligheidsbeleid, want we moeten onze “ogen niet sluiten voor het feit dat de dictatuur zich overal van een volk heeft kunnen meester maken onder het mom van handhaving van de openbare orde.” ([Tocqueville 2004](#))